

він своєю ухвалою закриває розгляд клопотання про відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження і роз'яснює учасникам судового провадження право на повторне звернення з таким клопотанням за наявності необхідних документів. [1].

Отже, в разі задоволення клопотання прокурора або слідчого чи дізнавача, погодженого з прокурором, або сторони захисту чи потерпілого щодо відновлення матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану, слідчий суддя в своїй ухвалі чітко визначає частину матеріалів, які підлягають відновленню, а прокурор та органи досудового розслідування визначають спосіб, в який це можливо зробити. Що відповідає засадам кримінального провадження та сприяє забезпеченню виконання його завдань.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України станом від 06.11.2022 / Верховна Рада України. 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Ухвала від 19.09.2022 № 204/7439/22 Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська щодо розгляду клопотання про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/106393292?links_npa=T124651%207173.

Хабло Оксана Юрївна,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ СУСПІЛЬНИХ Й ОСОБИСТИХ ІНТЕРЕСІВ ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія щодо України змусила законодавство адаптуватися до умов воєнного стану. Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України ще в 2014 році був доповнений розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», який налічував лише одну норму, що була сформульована у одному реченні. Така регламентація особливостей досудового розслідування в умовах воєнного стану не могла охопити всього спектру відповідних кримінальних процесуальних правовідносин.

Тому у квітні 2022 року до ст. 615 КПК України були внесені суттєві зміни та доповнення. Так, керівнику органу прокуратури були делеговані повноваження слідчого судді щодо прийняття рішення про затримання з метою приводу чи обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб. Окрім цього, втричі було збільшено строк затримання особи без ухвали слідчого судді суду за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення [1].

Такі широкі повноваження прокуратури цілком обґрунтовано зазнали суттєвої критики правників. Адже вони суперечили положенню ст. 29 Конституції України, де задекларовано що ніхто не може триматися під вартою без рішення суду довше 72 годин. Тому в липні 2022 року був прийнятий черговий закон про внесення змін до КПК України, яким скасовано повноваження прокурора щодо можливості приймати рішення про тримання під вартою та зменшено строк затримання без ухвали слідчого судді, суду [2].

Аналіз процесуальної форми обмеження права на свободу під час дії воєнного стану дозволяє виділити такі трансформації цього процесуального інституту. З серпня 2014 року до квітня 2022 року під час розслідування терористичних злочинів прокурор міг приймати рішення про тримання особи під вартою на строк до 30 діб; з квітня 2022 року до серпня 2022 року таке рішення уповноважений приймати керівник органу прокуратури, а строк затримання особи було збільшено з 72 до 216 годин. З серпня 2022 року наведені особливі порядки були скасовані.

Особливостями процесуальної форми затримання особи у період дії воєнного стану залишилося збільшення строку повідомлення про підозру затриманій особі (до 48 годин), визначення додаткової підстави затримання (можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності), можливість дистанційної участі затриманої особи у розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу (ч. 7 та п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України).

Варто зауважити, що повноваження прокурора щодо прийняття рішення про тримання підозрюваного під вартою строком до 30 діб було запроваджено не у березні 2022 року, а ще у серпні 2014 року. У першій редакції ст. 615 КПК України такі повноваження прокурора стосувалися лише випадків, коли особа підозрювалася у вчиненні обмеженого кола кримінальних правопорушень: терористичних злочинів, злочинів проти основ національної безпеки України, громадського порядку, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Разом з цим, можливість затримання та тримання під вартою без судового рішення строком до 30 діб передбачена у ст. 15-1 закону України «Про боротьбу з тероризмом». Фактичною підставою такого затримання є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою терористичної діяльності, а юридичною – вмотивоване рішення керівника Служби безпеки України або керівника органу Національної поліції, погоджене з прокурором. Хоча варто зауважити, що після останніх змін до глави IX-1 КПК України вказану норму реалізувати практично не можливо.

Вищевикладене свідчить, що регламентація процесуальної форми кримінального провадження в умовах воєнного стану є складним законотворчим процесом, який потребує врахування як інтересів суспільства щодо захисту життя та майна від злочинів, обумовлених військовою агресією, так і інтересів підозрюваного,

обвинуваченого щодо забезпечення йому права на свободу та особисту недоторканність, права на захист тощо.

Аналіз кримінального процесуального законодавства дозволяє стверджувати про безсистемність законотворчої діяльності. Адже зміни не лише запроваджували нові правила поведінки, а і відміняли ті, які були запроваджені попередніми законами. Положення розділу IX-1 КПК України лише протягом 2021–2022 років п'ять разів були змінені чи доповнені.

Серед причин такого безсистемного законотворчого процесу варто назвати відсутність концептуального підходу до регламентації кримінальної процесуальної форми в обставинах, зумовлених військовою агресією. Звичайно, Україна одна з небагатьох країн Європи, яка після закінчення Другої світової війни стикнулася з проблемою розслідування злочинів в умовах воєнного стану. Втім, Великобританія та Іспанія тривалий час потерпали від терористичних актів, що також зумовило потребу адаптації законодавства до відповідних реалій.

Так, 1974 року у Великій Британії було прийнято закон «Про запобігання тероризму» відповідно до якого поліції надавалося право тримати особу під вартою без доставлення її до суду протягом 7 діб [3]. Під час щорічного продовження дії вказаного закону зауважувалося, що подальше використання особливих повноважень для арешту і тримання під вартою є обов'язковою умовою запобігання терористичним актам і їх розслідування. Пропозиції про передачу суду повноважень з прийняття рішення про продовження строку тримання під вартою відхилялися на підставі того, що інформація, на якій ґрунтуються рішення про тримання під вартою, має надзвичайно конфіденційний характер [4].

Тобто, факт посилення тероризму у Великобританії свого часу зумовив необхідність першочергового захисту інтересів суспільства, в тому числі, і шляхом надання додаткових повноважень органам розслідування щодо обмеження права на свободу та особисту недоторканність осіб, які підозрювалися у вчиненні терористичних актів.

Зворотною стороною цього питання є необхідність гарантування недопустимості зловживання правом тривалого затримання без рішення суду. Адже британській судовій практиці відома справа під назвою «Гілфордська четвірка», де вироки щодо чотирьох осіб було скасовано після того, як вони відбули по 15 років ув'язнення. Однією з причин винесення такого несправедливого судового рішення визнана можливість тривалого затримання без доставлення до суду. Адже в цей період затримані особи були піддані тиску з метою зізнання, на чому і ґрунтувалося все подальше обвинувачення.

Тому у 2000 році у Великобританії було прийнято новий закон «Про тероризм», відповідно до якого поліція має право затримувати підозрюваного не більше ніж на 48 годин. Після закінчення цього

строку продовження терміну затримання має санкціонуватися суддею на підставі відповідних пояснень з вказівкою на те, які слідчі дії ще не закінчені та для з'ясування яких питань буде проводитися допит затриманого у цей час. За наявності вагомих підстав затриманому може бути відмовлено у доступі до обраного ним адвоката, однак забезпечується присутність державного адвоката [5].

Вищенаведені зміни дозволили забезпечити справедливий баланс між інтересами суспільства щодо протидії терористичній діяльності та інтересами захисту прав особи, яка підозрюється у вчиненні таких злочинів.

Відповідно до положень КПК Іспанії тримання особи під вартою без судового рішення не може тривати довше 5 діб. Якщо справа стосується тероризму чи організованої злочинності, цей строк додатково продовжується судом не більше ніж на 5 діб. Виключно для справ про тероризм передбачена можливість повторного позбавлення підозрюваного контактів із зовнішнім світом. Разом з цим, така особа має право консультуватися тільки з призначеним їй адвокатом, але не може обрати адвоката самостійно (ст. 527 КПК Іспанії) [6].

Тобто, кримінальне процесуальне законодавство країн, які мали справу із систематичними терористичними актами, реагує на загрози національній безпеці шляхом запровадження особливих процедур розслідування таких злочинів, що стосуються обмеження права вільного вибору захисника та збільшення строків затримання особи без повідомлення обвинувачення, без доставлення до суду чи без «зв'язку із зовнішнім світом».

Отже, регламентація процесуальної форми досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану є складним законотворчим процесом. Адже необхідно забезпечити баланс між захистом інститутів демократії в інтересах суспільства та захистом прав окремої людини. Тобто, з одного боку – інтереси суспільства, якому загрожують терористичні акти чи військова агресія, а з іншого – права особи, які гарантовані Конституцією України та міжнародно-правовими актами. Ця проблема потребує детального наукового дослідження, адже відсутність засадничого підходу до її вирішення буде і надалі зумовлювати перманентні зміни та доповнення до КПК України, що негативно впливає на якість законодавства та практику його застосування.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14 квіт. 2022 року № 2201-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Закон України від 27 лип.

2022 року № 2462-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#n59>.

3. The United Kingdom Prevention of Terrorism Acts, 1974 and 1976. Human Rights in the Northern Ireland Conflict 1968-80, Vol. 10, № 1. P. 105–111. URL : <https://www.jstor.org/stable/40469875>.

4. Справа «Броган та інші проти Сполученого Королівства» (Case of Brogan and Others v. the United Kingdom) / Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. 2001. № 4. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=430>.

5. Terrorism Act 2000. Legislation.gov.uk. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/contents/enacted>.

6. Ley de enjuiciamiento criminal. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1882-6036>.

Харченко Сергій Володимирович,
старший викладач кафедри кримінального
процесу Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Тема проведення негласних слідчих (розшукових) дій є досить складна, проте в даний час, в зв'язку із повномасштабним вторгненням Росії в Україну, є надзвичайно актуальною, оскільки виявлення диверсантів, колаборнатів та зрадників можливе у більшості випадків саме через проведення негласних дій, тобто тихо, швидко і оперативно.

Основним способом збирання перевірки доказів під час досудового розслідування вважають проведення слідчим, прокурором або за їх дорученням відповідними оперативними підрозділами слідчих (розшукових) дій, як гласних так і негласних.

Процесуальне визначення слідчої дії наводиться в ч. 1 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), відповідно до положень якої слідчі (розшукові) дії – це дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. [1]

Розширене поняття слідчої (розшукової) дії дає наука кримінального процесу, вказуючи на те, що слідчу (розшукову) дію слід розуміти як передбачений КПК України захід, який застосовується компетентними особами для збирання, дослідження, оцінки та використання доказів під час конкретного кримінального провадження. [2, с. 308]

Самостійну групу слідчих (розшукових) дій становлять негласні слідчі (розшукові) дії. Так, згідно з ч. 1 ст. 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України [1]